

e-mail: z.lobodina@tneu.edu.ua

Лободіна З.М., к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ПОДАТКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

**Lobodina Z.M., Ph.D., Associate Professor of Department
of Finance named after S.I. Yuriy, TNEU**

TAXES AS THE TOOL OF IMPACT ON SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Домінантою бюджетного забезпечення реалізації функцій органів державної влади та місцевого самоврядування є податки, які як важливий інструмент бюджетного механізму держави впливають на її соціально-економічний розвиток.

Сутність податків, їх функції, податкова політика держави та механізм її реалізації були та залишаються предметом наукових пошуків багатьох представників світової фінансової думки – Ш. Бланкарта, А. Вагнера, К. Вікселя, Дж. Кейнса, А. Лаффера, Е. Ліндаля, Р. Масгрейва, А. Сміта, І. Озерова, Д. Рікардо та вітчизняних вчених – В. Андрущенко, В. Дем'янишина, Ю. Іванова, А. Крисоватого, В. Федосова, С. Юрія та ін.

Реалії сьогодення, необхідність успішної реалізації багатьох реформ, визначених Стратегією сталого розвитку «Україна–2020», ставлять нові завдання перед фінансовою наукою та актуалізують дослідження впливу податків на соціально-економічний розвиток держави.

Сутнісні характеристики податків, які реалізуються через їх функції – фіскальну та регулюючу – обумовлюють пріоритет цієї складової фінансової інфраструктури у вирішенні проблеми макрофінансової стабілізації. Не існувало, не існує і навряд чи буде існувати альтернатива податкам як домінанті фінансового забезпечення функцій держави [5, с. 193].

Розглянемо детальніше роль податків у формуванні бюджетних коштів та їх вплив на соціально-економічний розвиток держави.

Так, упродовж 2004–2016 рр., як видно із табл. 1, податкова компонента була найбільшою у надходженнях бюджету держави (від 54,45% у 2004 р. до 58,03% у 2016 р. (середній показник за аналізований період – 55,58%)), тому основним методом формування бюджетних коштів вважаємо саме податковий метод.

Таблиця 1

Динаміка податкових надходжень та інших показників, які відображають вплив податків на соціально-економічний розвиток держави, у 2004–2016 рр.*

Роки	Податкові надходження Державного та місцевих бюджетів України, млрд. грн.	Частка бюджетних коштів, акумульованих за допомогою податкового методу, %	Обсяг податкового боргу, млрд. грн.	Частка податкового боргу у податкових надходженнях Державного та місцевих бюджетів України, %	Відношення податкового боргу до бюджетного дефіциту, %	Частка податкових надходжень у ВВП, %
2004	63,16	54,45	8,80	13,94	0,8	18,3
2005	98,07	55,11	9,40	9,59	1,2	22,22
2006	125,74	65,10	7,78	6,19	2,1	23,11
2007	161,26	65,43	6,32	3,92	0,8	22,37
2008	227,16	63,85	7,55	3,32	0,5	23,96
2009	208,07	48,29	10,09	4,85	0,3	22,78
2010	234,45	49,96	14,24	6,07	0,2	21,66
2011	334,69	63,65	8,05	2,40	0,3	25,75
2012	360,58	57,84	9,31	2,58	0,2	25,67
2013	353,97	53,62	10,74	3,03	0,2	23,25
2014	367,51	45,28	26,85	7,31	0,4	23,16
2015	507,64	41,95	49,71	9,79	1,6	25,65
2016	650,78	58,03	63,22**	9,72**	1,2**	27,31

* Примітка. Складено автором на основі даних [1–3].

** Дані щодо обсягу податкового боргу наведено за 9 місяців 2016 р.

Проте, після зростання його ролі у формуванні надходжень бюджету держави упродовж 2004–2007 рр. спостерігалася нерівномірна тенденція до її зниження аж до 2015 р. із одночасним зростанням ролі позикового методу. Таким чином, зниження ролі податкового методу формування надходжень державного та місцевого бюджетів в Україні супроводжується зростанням ролі позикового методу і навпаки.

Надходження бюджету держави, акумульовані за допомогою податкового методу, обмежені, і, враховуючи висновки вчених-економістів П. Годме та А. Лаффера, необґрунтоване зростання ставок податків в окремі періоди економічного розвитку призводить до стримування підприємницької ініціативи і є причиною зменшення зазначених надходжень.

Сягнувши певного рівня, претензії фіску заходять у суперечність з економічними можливостями, стають соціально неприйнятними, що унеможливує виконання органами державної влади та місцевого самоврядування своїх повноважень на належному рівні. Відтак, в умовах перманент-

тного збільшення обсягу витрат бюджету держави, зумовлених постійним зростанням державних потреб, фінансування цих потреб за рахунок вільних грошових коштів фізичних і юридичних осіб у формі державних позик – альтернатива для фіску [11, с. 239].

Поряд із спільною рисою податкового та позикового методів бюджетного механізму держави – забезпечувальною роллю у формуванні бюджетних коштів, існують суттєві відмінності між зазначеними методами (у характері формування надходжень, регулювальних властивостях, ризиках та наслідках використання), на які доцільно зважати органам державної влади та місцевого самоврядування у процесі управління бюджетними коштами.

Практичне застосування податкового методу формування бюджетних коштів передбачає використання фінансового інструменту бюджетного механізму держави – податків, які характеризуються безповоротністю, примусовістю справляння, надійністю, регулярністю та стабільністю надходження. Дія податків залежить від таких фінансових важелів: ставки податків, податкові пільги, податкові канікули, пеня, інші санкції за порушення податкового законодавства тощо.

Зважаючи на конфлікт інтересів, який неминує виникає між платниками податків та державою, і проявляється у несвоєчасній та неповній сплаті платниками податкових зобов'язань до державного та місцевих бюджетів, використання податкового методу формування бюджетних коштів супроводжується виникненням податкового боргу.

Зростання податкового боргу призводить до втрат бюджету, недостатнього рівня бюджетного забезпечення реалізації функцій держави, посилює макроекономічну незбалансованість і є причиною сповільнення соціально-економічного розвитку держави (відображається у зниженні доходів, видатків державного та місцевих бюджетів, ВВП, сукупного попиту, сукупної пропозиції та зростанні дефіциту бюджету, темпів інфляції, рівня безробіття).

Так, поряд із зростанням податкових надходжень до Державного та місцевих бюджетів України у 10,3 разу у 2016 р. порівняно із 2004 р., спостерігається негативний тренд зростання обсягу податкового боргу у 4,3 разу за аналізований період. Середній темп приросту податкового боргу становив 17,9% та не перевищував середній темп приросту податкових надходжень – 21,5%.

Отже, для забезпечення соціально-економічного розвитку держави поряд із необхідністю посилення ролі непрямого оподаткування для збільшення частки доходів та прибутків у розпорядженні платників податків, що є загальноєвропейським трендом [4], забезпечення стабільності податкового законодавства, спрощення складних процедур адміністрування податкових надходжень як векторів реформування системи оподаткування, одним із шляхів удосконалення податкового методу формування бюджетних коштів вважаємо також впровадження комплексу заходів щодо мінімізації податкового боргу. До найважливіших з них відносимо:

- підвищення ефективності та прозорості діяльності Державної фіскальної служби України у напрямку покращення професійної компетентності та іміджу працівників фіскальних органів, зниження рівня корумпованості зазначеної інституції, посилення обґрунтованості податкового планування та результативності податкового контролю;

- формування податкової культури платників податків, посилення відповідальності за порушення податкового законодавства;

- погашення податкової заборгованості конкретного платника зі сплати одних податків та податкових зборів за рахунок переплат інших.

Мінімізація податкового боргу є резервом зростання доходів державного та місцевих бюджетів та одним із шляхів зменшення бюджетного дефіциту є. Оскільки у 2005 р. податковий борг перевищив бюджетний дефіцит у 1,2 разу, 2006 р. – 2,1 разу, 2015 р. – 1,6 разу, за 9 місяців 2016 р. – 1,2 разу, то успішна реалізація превентивних заходів щодо його погашення та недопущення в майбутньому сприяла б суттєвому скороченню бюджетного дефіциту, а відтак і покращенню соціально-економічного розвитку держави.

Зростання частки податкових надходжень у ВВП з 18,3% у 2004 р. до 27,31% у 2016 р. свідчить про підвищення рівня податкового навантаження на економіку та поряд із скороченням видатків бюджету держави є дієвим заходом, спрямованим на забезпечення фіскальної консолідації. Водночас збільшення податкового навантаження на доходи юридичних і фізичних осіб призвело до скорочення сукупного попиту і пропозиції та стало однією із причин сповільнення соціально-економічного розвитку держави.

Таким чином, податки є важливим інструментом регулювання соціально-економічних процесів та, зважаючи на складність в управлінні, пот-

ребують виважених підходів до вибору важелів, які визначають характер їхньої дії та відображають параметри, умови і форми руху бюджетних коштів.

Література:

1. Зведені звіти про податковий борг до зведеного, державного та місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>.
2. Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2004–2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
3. Інформація щодо сум податкового боргу станом на 01.01.2015, 01.01.2016 / Лист Державної фіскальної служби України «Про розгляд запиту від 21.03.2016 №2900/У/99-99-23-02-14».
4. Податкові механізми відновлення соціально-економічного розвитку в контексті реформи 2016 р.: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/podatkov_i_mehanizmu-f6424.pdf.
5. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку: моногр. / [В. Опарін, В. Федосов, С. Львовичкін та ін.]; за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2016. – 695 [1] с.

e-mail: b.malyniak@tneu.edu.ua

Малиняк Б.С., к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРИНЦИПІВ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ

*Malyniak B.S., Ph.D., Associate Professor of Department
of Finance named after S.I. Yuriy, TNEU*

THEORETICAL ASPECTS OF PRINCIPLES BUDGET EXPENDITURES

Розглядаючи теоретичні засади бюджетних видатків необхідно з'ясувати принципи їх формування. Попри важливість цього питання, в науковій літературі вони висвітлені доволі слабо. Значно більше уваги вчені приділяють дослідженню принципів бюджету, бюджетної системи. Попри те, що видатки бюджету є його складовою частиною, що передба-